

27 Mayıs 1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi'nin Tutumu

The Attitude of Akis Magazine on the Path to the Coup of May 27, 1960

HALİL EMRE DENİŞ*

* Asst. Prof., Hakkâri University, FEAS, Department of Political Science and International Relations. Keklikpınar Mah., Zeynelbey Kampüsü 30000 Hakkâri, Turkey, emredenis@gmail.com
 <https://orcid.org/0000-0002-9830-5624>

Öz: 1946 yılında kurulan Demokrat Parti, iktidara gelmeden önce demokratikleşme vaatlerinde bulunmuştur. Bu vaatlerden bir kısmı da basına yönelik olmuştur. O dönem basın kuruluşlarının birçoğu da bu vaatlere karşılık vererek Demokrat Parti'yi desteklemiştir. İktidara geldikten sonra değiştirilen Basın Kanunu ile gazeteciler ve basın kuruluşları bir süre özgürce gazetecilik yapabilmişlerdir. Ancak ilerleyen dönemlerde çıkarılan farklı yasalar ve Basın Kanunu üzerinde yapılan değişiklikler vasıtasıyla gazetecilerin özgürce yayın yapma olanağı ortadan kalkmıştır. Demokrat Parti döneminde birçok gazetecinin hapse girdiği ve birçok basın kuruluşunun çeşitli sürelerle kapatıldığı bilinmektedir. Bu çalışmanın konusu olan Akis Dergisi de 1954 yılında yayın hayatına başlamıştır. İlk sayılarda tarafsız bir yayıncılık politikası izlemiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde muhalif bir yayın politikası izleyen Akis Dergisi, gündem belirlemeye başlamıştır. Bu çalışmanın amacı Akis Dergisi'nin nasıl muhalif bir yayın politikasına geçtiğini ve özellikle 1960 yılının başından 27 Mayıs Darbesine kadar geçen süreçte nasıl gündem belirlediğini göstermeye çalışmaktır.

Anahtar kelimeler: Akis Dergisi, 1960 Darbesi, Demokrat Parti, Basın-Siyaset İlişkileri, Metin Toker

Abstract: Founded in 1946, the Democrat Party made promises of democratization before coming to power. Some of these promises were made to the press. Many of the media organizations at that time responded to these promises and supported the Democrat Party. With the Press Law amended after they came to power, journalists and press organizations were able to do journalism freely for a while. However, thanks to the different laws enacted in the following periods and the amendments made to the Press Law, the possibility of journalists to broadcast freely has disappeared. It is known that many journalists were imprisoned during the Democrat Party period and many media outlets were closed for various periods. Akis Magazine, which is the subject of this study, started its publication life in 1954. It followed an impartial publishing policy in the first issues. However, Akis Magazine, which followed an opposing publication policy in the following periods, started to set the agenda. This study aims to try to show how Akis Magazine adopted an oppositional publishing policy and how it set the agenda, especially in the period from the beginning of 1960 to the May 27 coup.

Keywords: Akis Magazine, 1960 Coup, Democrat Party, Press-Politics relations, Metin Toker

Gönderim 30 Nisan 2021
Düzeltilmiş gönderim 25 Haziran 2021
Kabul 26 Haziran 2021

Received 30 April 2021
Received in revised form 25 June 2021
Accepted 26 June 2021

Giriş

Çok partili siyasal hayata geçişte Demokrat Parti'nin (DP) Türkiye'deki etkisi ve kazandığı seçim başarıları tartışılmaz bir gerçektir. 1946 yılında kurulan DP, Türk siyasal hayatında bir dönüm noktası olan 14 Mayıs 1950'de girdiği seçimlerde tek başına iktidara gelmiştir.

1954 seçimleri ile DP'nin yıldızının parladığı görülmektedir. Ancak hem iç ve hem dış siyasette gerçekleştirdikleri politikalar neticesinde DP'nin yükselişinin tersine bir istikamete evrildiği de görülmektedir. Ekonomik bunalım ile birlikte aydınlar ve ordu, DP'nin gerçekleştirdikleri politikalarından dolayı hükümetten soğumuşlardır¹

İç ve dış politikadaki uygulamalar elbette çokça tartışılmıştır. Ancak konumuzu ilgilendiren dönemin basın durumu ve DP iktidarının basın üzerine gerçekleştirdikleri politikalar, ilerleyen süreçte kutuplaşmış bir basın ordusunu karşı karşıya bırakmıştır. Keskin çizgilerle ayrılan basın kuruluşları ya iktidarı desteklemişler ya da karşısında yer almışlardır.

Halbuki DP 1946 yılında kurulduğunda vaatleri ve programında demokratikleşme yönünde önemli adımlar atacağını vaat etmiştir. 1950 yılında iktidara geldiğinde yeni bir Basın Kanunu'nu devreye soktuklarında, basın kuruluşları artık rahat bir nefes alacaklarını, özgürce yayınlar yapacaklarını düşünmüşlerdir. Bir süre bu hissiyat devam etmiş olsa da ilerleyen yıllarda DP iktidarlarının basına yönelik çıkarıcıları yasaların, basın kuruluşlarının objektif yayın politikalarına etki ettiği de bilinmektedir.

İktidarın icraatlarının bazı basın kuruluşları tarafından eleştirilmeye başlanması, DP ile basın arasındaki olumlu havayı ortadan kaldırmıştır. O dönemde DP iktidarı da hem örtülü ödenekten hem de resmi ilânlar vasıtasıyla, iktidarının icraatlarını olumlu şekilde yansıtan basın kuruluşlarına maddi kaynaklar aktararak yanlış bir basın ordusu yaratmayı da başarmıştır.² Süreç içerisinde maddi sıkıntılar yaşayan ve bazı basın kuruluşlarının da maddi kaynaklardan yararlanabilmek için iktidarın lehine yayın yapmaları kaçınılmaz olmuştur.

Çıkarılan kanunların antidemokratikliği de basın kuruluşlarının sahiplerini, gazetecileri ve çalışanları zor durumda bırakabilmiştir. DP iktidarı döneminde basın kuruluşlarına, sahiplerine ve çalışanlarına yönelik açılmış olan çok sayıda dava sonucunda, birçok gazeteci hapis cezası ve ağır para cezalarına çarptırılmış, kapatma cezaları vasıtasıyla da hem basın kuruluşları hem de çalışanları cezalandırılmıştır. Çünkü basılamayan bir gazete veya dergi satılmadığı takdirde, çalışanların maaşlarının ödenmesinin güçlüğü de bir gerçektir.

Akis Dergisi de 1954 yılında Metin Toker tarafından kurulmuş, yurtdışındaki ciddi siyasi dergicilik örneklerinden feyz alarak yayın hayatına başlamış, başlangıçta objektif bir yayıncılık politikası belirlemiştir.

*Dr. Öğr. Üyesi, Hakkâri Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

¹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev., Yasemin Saner Gönen, 19. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.325.

² Gökhan Atılğan, "Tarımsal Kapitalizmin Sancağı Altında", *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s.458.

Akis Dergisi yayınlandığı dönem itibariyle gündem belirlemeye çalışan bir yayın organı olmuştur. Gündem belirleme, medyadan izleyicilere yönelik olarak göze çarpanların transferidir.³ Gündem belirleme kuramı Maxwell E. Combs ve Donald L. Shaw'ın gerçekleştirdiği çalışmalarla başlamıştır.⁴ Gündem belirleme araştırmalarının çoğu, haber medyasında yer alan konuların, bu medyanın izleyicileri üzerindeki etkisine odaklanmaktadır.⁵ Gündem belirleme kuramında, belirli konular arasında kitle iletişim araçları tarafından daha fazla ilgilenilen konuların, halk tarafından da daha fazla algılanacağı hususu üzerinde durulmaktadır.⁶

Bu çalışmada *Akis Dergisi*'nin irdelenmesindeki asıl amaç da objektif bir yayın politikası ile yayın hayatına başlamış olan bir derginin ilerleyen dönemlerde nasıl muhalif bir yayıncılık yaptığının incelenmesidir. Aynı zamanda 27 Mayıs darbesine giden süreçte gündemi nasıl etkilemeye çalışıldığına da değinilecektir.

Demokrat Parti İktidarı Döneminde Basın-Siyaset İlişkisi

Tek parti iktidarı döneminde de gerçekleştirilen kanunlar vasıtasıyla basın, yönetilen ve yönlendirilebilen bir konuma getirilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı eleştirilememiş, basın baskılar altında susmak zorunda kalmıştır.⁷ O dönem birçok gazetenin de kapatıldığı bilinmektedir. Bu gazetelerin en önemlilerinden biri de Zekeriya Sertel'in Tan Gazetesi'dir. Yine Zekeriya ve Sabiha Sertel'in çıkardıkları *Görüşler* isimli dergi ile Niyazi Berkes, Behice Boran, Pertev N. Boratav ve Sabahattin Ali'nin çıkardıkları *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar* isimli dergiler sol görüşlü yayınlar yapmaya başlamışlar, yazarların başlıca konuları ise CHP'nin baskı, yasak ve yolsuzlukları olmuştur.⁸ 4 Aralık 1945'te gerçekleşen Tan Gazetesi olayında da CHP'nin yolsuzluklarla suçlanması ile DP'nin kuruluşuna verdikleri destekler, CHP'lileri rahatsız etmiş, gençlerin kıskırtıldığı ve Tan Gazetesi'nin matbaası basılarak birçok baskı aracına zarar verildiği ifade edilmektedir.⁹ Bu ve buna benzer birçok olay ve basına yönelik gerçekleştirilen baskı ortamının tek parti döneminde de gerçekleştiği bilinmektedir.

Çok partili siyasal hayata geçiş sürecinde Demokrat Parti'nin kuruluşu ile birlikte, özellikle gazeteciler, yeni kurulmuş bu partiyi desteklemeye başlamıştır. Gazeteciler olası bir iktidar değişikliği sayesinde basın üzerindeki sorunların biteceğini düşünmüş, hatta CHP'yi destekleyen gazetecilerin bile DP'yi destekledikleri görülmüştür.¹⁰

DP, muhalefet partisi konumundayken demokratikleşme vaatlerini yoğun bir şekilde sıralamıştır. Ancak iktidara geldikten sonra, muhalefetteyken vermiş olduğu

³ Toshio, Takeshita, "Exploring the Media's Roles in Defining Reality: From Issue-Agenda Setting to Attribute-Agenda Setting", *Communication and Democracy*, ed: M. McCombs, D. L. Shaw, D. Weaver, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1997, s.20.

⁴ Maxwell E. McCombs, Donald L. Shaw, "The Agenda Setting Function of Mass Media", *The Public Opinion Quarterly*, Vol 36, No 2., 1972.

⁵ Maxwell E. McCombs, "The Agenda-Setting Approach", *Handbook of Political Communication*, ed: Dan D. Nimmo and Keith R. Sanders, London: Sage Publications, 1981, s.122.

⁶ Denis McQuail, Sven Windahl, *İletişim Modelleri*, çev: Konca Yumlu, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2010, s.133.

⁷ Refik Korkud, *Millî Mücadele, Cumhuriyet, İnönü, Matbuat*, Türkiye Fikir Ajansı, 1959, s.21

⁸ H. Nedim Şahhüseyinoğlu, *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*, Ankara: Paragraf Yayınevi, 2005, s.61.

⁹ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s.181-183.

¹⁰ Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere*, s. 192.

demokratikleşme vaatlerini unutmuş, otoriter bir tutum takınmaya başlamıştır.¹¹

DP iktidarının ilk icraatlarından birisi, 1931 Matbuat Kanunu'nu değiştirmek olmuştur. 15 Temmuz 1950 tarihinde kabul edilen Basın Kanunu ile Matbuat Kanunu'nun yarattığı, gazetelerin baskı altında olduğu, yönetildiği ve yönlendirildiği ortamın dağıtılması, iktidarın basın üzerindeki etkisinin azaltılması istenmiştir. Ancak bu durumun çok uzun sürmediği anlaşılmaktadır.

Dönemin gazete ve dergilerinde DP iktidarınca gerçekleştirilen icraatlar için eleştiriler yer almaya başlayınca, iktidarın üst düzey yöneticileri ile basın organları arasında gerginlikler de başlamıştır. 1951 yılında Vur Abasıza isimli mizah dergisinin sahibi Samim Akay'ın tutuklanması ve hapis cezasına çarptırılması, Vatan Gazetesi'nin başyazarı olan Ahmet Emin Yalman'ın Malatya'da suikasta uğramasında da Adnan Menderes'in bir rolü olduğuna yönelik iddialar da bulunmaktadır. Buna sebep olarak da Yalman'ın Adnan Menderes aleyhine yayınlar yapmaya başlamasından sonra, Necip Fazıl'ın Ankara'ya çağırıldığı, belirli bir miktar para verildiği, dergisi Büyük Doğu'da Yalman aleyhinde “*dinsiz ve imansız*” denilerek kampanya başlatıldığı, bu kampanyanın da Malatya suikastını yarattığı, söz konusu durumdan da Menderes'in haberdar olduğu iddia edilmiştir.¹² İlerleyen dönemlerde, bu çalışmanın ana konusu olan *Akis Dergisi* ve yöneticileri hakkında da yasaklama, para cezası ve hapis cezalarının verildiği de görülecektir.

1954 yılında bazı yasal değişiklikler ile basına yönelik yaptırımların da getirilmeye başlandığı görülmektedir.¹³ “*Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun*” ile basına yönelik sert hükümler getirilmiş, para ve hapis cezaları da ciddi oranlarda artırılmıştır.¹⁴ Söz konusu kanunun basın özgürlüğünü zedelediği anlaşılmakla beraber, ileride tartışmalara konu olacak ispat hakkı hususunu da barındırmadığı görülmektedir. Herhangi bir gazetecinin, herhangi bir konuda görevin kötüye kullanılması ile alakalı yayın yaptığında, gazeteciye ispat hakkının tanınmaması, çeşitli cezalara maruz bırakılması da tartışmalara yol açmıştır.¹⁵

6-7 Eylül 1955 tarihinde gerçekleşen olaylar, basına yönelik sansür uygulamalarını artırmıştır. Kıbrıs'ın geleceği konusu üzerine o dönemde gerçekleştirilen müzakereler, basında milliyetçi bir havanın doğmasına neden olmuştur. Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin yakınlarında bir bombanın patlaması da 6-7 Eylül tarihlerinde, ilk olarak İstanbul'da Rum vatandaşlara yönelik gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Akabinde İstanbul, Ankara ve İzmir illerinde sıkıyönetim ilan edilmiştir.¹⁶ 10 Eylül tarihinde ise sıkıyönetim komutanı olarak görevde olan Korgeneral Nurettin Aknoz, gazetecilere yönelik yasaklamaları aktarmış, hükümetin tenkit edilmesi, sıkıyönetim çalışmaları ile ilgili haberler, çıkan olayları komünistlerden başkasının yaptığına yönelik haber ya da yorum-

¹¹ Sina Akşin, “Siyasal Tarih 1950-1960”, *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980*, der., Sina Akşin, Cilt 1, Milliyet Kitaplığı, İstanbul: Kelebek Matbaacılık, 2007, s.215.

¹² Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990, s.165.

¹³ Korkmaz Alemdar ve Ruhdan Uzun, *Herkes İçin Gazetecilik*, Ankara: Tanyeri Kitap Yayıncılık, 2013, s.187.

¹⁴ 6334 Sayılı Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun, 1954.

¹⁵ Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere*, s.196.

¹⁶ Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin*, s.334-336.

lar tamamıyla yasaklanmıştır. Hatta bu sebepler dahilinde yapılmış yayınlar nedeniyle bazı gazetelere kapatma cezaları da verilmiştir.¹⁷

Dokuz ay boyunca süren sıkıyönetimin sonunda iki yasanın yürürlüğe girdiği görülmektedir. Bunlardan birincisi “*Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki 6333 Sayılı Kanunun Adı ve Bazı Maddelerinin Tadiline ve Bir Madde İlavesine Dair Kanun*”dur. İkincisi ise 6733 Sayılı “*Basın Kanununun Bazı Maddelerinin Tadiline ve Bir Madde İlavesine Dair Kanun*”dur. Bu kanun, Basın Kanunu’nun bazı maddelerini değiştirmiştir. Bu değişikliklerle basın üzerindeki baskıcı tutum ve cezai yaptırımlar artmıştır.

Elbette ki o dönem, ortaya çıkan baskıcı tutum uluslararası basın örgütleri tarafından da dikkatle takip edilmiştir. Özellikle Uluslararası Basın Enstitüsü’nün 1956 yılının Temmuz ayında yayınladığı “*Türk Gazetecileri Vesayet Altında*” başlıklı yazı büyük yankı uyandırmıştır.¹⁸

DP iktidarının son yıllarında basına yönelik açılan davaların sayısında büyük artışlar meydana gelmiştir. Söz konusu davalar tarihe “*Pulliam Davaları*” olarak geçmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) Indianapolis ve Arizona Republic gazetelerini çıkaran Eugene Pulliam, Adnan Menderes ile röportaj yapmak için ülkemize gelmiş, Menderes ile görüşme teklifi kabul edilmiş olsa da çeşitli nedenlerden dolayı görüşme gerçekleşmemiş, Menderes’in vapur ile İzmir’e gideceği, vapurda görüşmenin gerçekleşeceğinin söylenmesi üzerine, Pulliam vapurdaki yerini almış, ertesi gün güvertede Menderes ile karşılaşp görüşme talebini iletğinde, Menderes’in cevabı “*Böyle bir görüşme isteğinden benim haberim yok!*” olmuştur.¹⁹

Bu olay üzerine Pulliam ABD’ye geri dönmüş, oyalamalar ve muamelelere yönelik iki sert yazı kaleme almıştır. Özellikle yazılarda 1957 seçimlerinden sonra iktidarın basına yönelik sert baskıların olduğu belirtilmiştir. Pulliam’ın bu yazıları Türkiye’de de yayınlanmıştır. Elbette ki bu yazılar Türkiye’de büyük ilgi uyandırmış, başka gazete ve dergiler de bu yazıları yayınlamıştır. İktidarın sert tepki gösterdiği bu yazıları yayınlayan bütün gazete ve dergiler hakkında davalar açılmıştır.²⁰ Ulus Gazetesi iki ay kapatılırken *Akis Dergisi* de bir ay süre ile kapatılmış, çeşitli gazetecilere de hapis cezaları verilmiştir.²¹

18 Nisan 1960 tarihinde ise DP’li bazı milletvekilleri Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne CHP’nin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerine yönelik tahkikat, tespit ve sebeplerinin saptanmasına yönelik Meclis tahkikatının yapılmasına dair önerge verilmiştir.²² Önerge okunduktan sonra CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün o tarihi konuşması ortaya çıkmıştır:²³

Biz böyle bir ihtilal içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Biz demok-

¹⁷ Topuz, II. *Mahmut’tan Holdinglere*, s.199-200.

¹⁸ Topuz, II. *Mahmut’tan Holdinglere*, s.201.

¹⁹ Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze*, s.177.

²⁰ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim*, Cilt 2, İstanbul: Pera Turizm Ticaret A. Ş., 1997, s.1666.

²¹ Topuz, II. *Mahmut’tan Holdinglere*, s. 206-207.

²² TBMM Zabıt Ceridesi, “Tahkikat Komisyonu Kurulması Talebi Üzerine CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün Konuşması”, Devre: 11, Cilt: 13, İçtima: 8, 18.04.1960.

²³ TBMM Zabıt Ceridesi, “Tahkikat Komisyonu”, s.207.

ratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam.

Gerçekleştirilen Meclis görüşmelerinden sonra 27 Nisan 1960 tarihinde “*Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun*” kabul edilmiş ve Resmî Gazetede yayınlanmıştır. Bu kanun, tahkikat encümenlerine neşriyatların yasaklanması, basım ve dağıtımının engellenmesi, toplatılması gibi yetkiler vermiştir.

Bu süreç zarfında İstanbul ve Ankara illerinde sıkıyönetim ilan edilirken, birçok gazeteci tutuklanmış, sorgudan geçirilmiş, *Cumhuriyet*, *Dünya*, *Demokrat İzmir*, *Sabah Postası* gazeteleri ile *Akis* ve *Kim* dergilerinin basıldığı matbaaların kapatılmasına yönelik talimatlar verilmiş, 27 Mayıs darbesine giden süreç bu şekilde hızlanmıştır.²⁴ Görüldüğü üzere CHP döneminde gerçekleştirilen basına yönelik baskı ortamının DP iktidarı döneminde de gerçekleştirildiği ve DP’nin ilerleyen yıllarda halktan aldığı gücü de arkasına alarak bir anlamda CHP gibi tek parti iktidarı haline gelmeye çalıştığı ve baskı ortamını artırdığı anlaşılmaktadır.

Akis Dergisi’nin Demokrat Parti İktidarına Yönelik Muhalif Duruşu

Akis Dergisi yayın hayatına 15 Mayıs 1954 tarihinde başlamıştır. Yazı İşleri Müdürü Metin Toker’dir. Haftalık olarak çıkan dergi, içeriğinde hafta boyunca iç ve dış politikada yaşanan olaylar, ekonomi, sanat, moda, kadın, spor gibi konularda haber, yorum ve yazılara yer vermiştir. Dergide ABD’de yayınlanan *Time* dergisine benzer bir yayın anlayışı benimsenmiş, kapaklarında genellikle bir şahsiyetin fotoğrafına yer verilmiştir. Aynı zamanda *Akis*, Türkiye’nin ilk haftalık haber dergisi olması açısından da büyük bir öneme sahiptir.

Başlangıçta yansız bir yayın politikası benimseyen *Akis*, ilk sayısında çıkış amaçlarının bir aktüalite mecmuası meydana getirmek olduğunu, bir hafta içerisinde ülkemizde olup bitenleri okuyucunun toplu bir şekilde gözden geçirebilmesi, politikaya, ekonomiye, spora, sanata ilgi duyan herkesin bir şeyler bulabilmesi olduğunu belirtmiştir.²⁵ Derginin birinci sayısında kapak resmi Celal Bayar, ikinci sayısında ise Adnan Menderes’tir. Kapak resimlerinin açıklaması olarak da “*Celal Bayar Türkiye’nin yeni 4 senelik Reiscumhuru*” ve “*Adnan Menderes Cumhuriyetimizin en muktedir Başvekili*” ifadeleri kullanılmıştır.²⁶

Derginin ikinci sayısında ise tarafsızlık anlayışları konusunda şu cümlelere yer verilmiştir:²⁷

Okuyucularımız ekseriyet itibariyle memnurluklarını beyan ettiler. Aynı yolda devam edeceğiz. Aldığımız mektuplar arasında siyasi bakımdan tarafsızlığımızdan dolayı bizi alkışlayanlar, miktarı en yüksek olanlar. Buna mukabil, bazıları Demokrat Partiyi, bazıları Halk Partisini “tuttuğumuzu” ileri sürerek tenkitte bulunuyorlar. Bunu da tarafsızlığın icabı olarak hoş karşıladık. Fakat inanılsın ki, ilk sayımızda ifade ettiğimiz gibi, fikirleri, rengi ne

²⁴ Şahhüseyinoğlu, *Dünden Bugüne*, s.95.

²⁵ *Akis Dergisi*, “Kendi Aramızda”, 15.05.1954, s.3.

²⁶ *Akis Dergisi*, 15.05.1954; *Akis Dergisi*, 22.05.1954.

²⁷ *Akis Dergisi*, 22.05.1954, s.3.

olursa olsun memlekette bir kıymet ifade eden şahsiyetlerin en aktüel meseleler hakkındaki düşüncelerini sütunlarımızda bulmakta devam edeceksiniz. Fikirler onlarındır, biz aksettiriyoruz. Haftanın her sahadaki icmali de aynı bitaraf gözle yapılmaktadır, yapılacaktır.

Metin Toker 1955 yılından itibaren tarafsız yayın anlayışlarının değiştiğini ve bir nevi “demokrasi kavgası” haline dönüştüğünü ifade etmiştir. Akis’in bu “demokrasi kavgası” sürecinde, DP’nin tek parti iktidarı olma yönündeki eğilimlerine karşı olarak bir savaşım haline geldiğini ve darbe sürecine kadar da durumun bu şekilde devam ettiğini ifade etmiştir.²⁸ 1955 tarihinden itibaren gündem belirlemeye çalışırken, DP’nin politikalarına yönelik sert, alaycı ve yerici bir tutum takındığı da gözlemlenmektedir.

Tarafsızlık sorununun ana konularından bir tanesi Toker’in derginin kuruluş aşamasında DP’nin yayın organı olan *Zafer Gazetesi*’nde çalışıyor olmasıdır. Aynı zamanda DP’nin savunduğu ideallere yakın bir duruşu bulunmaktadır. Derginin tarafsızlığını gösterebilmek adına ilk sayı için hem DP lideri Menderes’ten hem de ana muhalefet partisi olan CHP lideri İnönü’den birer yazı istemiştir. Menderes, Toker’in kendi ağzından yazıyı yazmasını, sonrasında inceleyerek altına imza atacağını beyan etmiş ve böyle de olmuştur. Ancak İnönü meşrebini ve sorumlusunu bilmediği bir dergiye yazı yazmayı reddetmiştir. İlk sayı Şubat ayında yayınlanmayı planlansa da bu durum gerçekleşmemiş, yazılar da yayınlanamamıştır.²⁹

Tarafsızlık sorunlarından bir diğeri, 1955 yılı itibariyle yayın politikasında değişikliklerin başlamasına sebebiyet veren iki olaydır. Bunlardan birincisi Toker’in İnönü’nün kızı Özden İnönü ile evlenmesidir. İkincisi ise DP iktidarının yanlış uygulamalarına yer verilmeye başlanması ile birlikte Dr. Mükerrerem Sarol ile ilgili başlatmış olduğu kampanyadır. DP’nin basın üzerindeki baskılarını artırmasının da etkisiyle *Akis*, siyasal bir mücadele yaparak muhaliflerin sesini duyurmaya ve muhalefet yapmaya başlamıştır.³⁰

Toker, Özden İnönü ile evlenmeden önce İsmet İnönü ile bir araya gelmiştir. İsmet İnönü görüşmede Toker’den *Akis*’in tirajı ve geleceği ile ilgili bilgi vermesini istemiştir. Bunun sebebi ise o dönemde siyaset çevresinde *Akis*’in çok fazla konuşulmasıdır. Toker o dönem yazarları arasında her partiden ve eğilimden kişilerin olmasına rağmen, birçok kişinin derginin tarafsızlığına inanmadığı için bir tarafa çekme gayreti içinde bulunduğunu ve bu hususta İnönü’nün böyle bir düşünce içerisinde olmadığını, dergiyi CHP saflarına çekmeye çalışmadığını, sadece İnönü’nün, kızıyla evlenecek olan kişinin insani yönü üzerinde durduğunu belirtmiştir.³¹ Ancak yine ilerleyen yıllarda yayınlanan dergiler incelendiğinde görüleceği gibi Toker’in İnönü’nün çok yakınında olması, birçok konu hakkında bilgi kanallarına ulaşabilmesi, İnönü hakkındaki haberlerde olumlu, Menderes’e yönelik haberlerde olumsuz ifadelerin kullanılması da derginin aslında CHP yanlısı bir yayın politikasına evrildiğini ve bu şekilde gündem belirlemeye çalıştığını bize göstermektedir.

²⁸ Muhsin Özcan, “Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Haftalık Haber Dergiciliğinin Gelişim Evreleri (Akis Dergisi Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996, s.28.

²⁹ *Akis Dergisi*, “Akis’in Hikayesi”, 31.12.1967, s.17.; Özcan, “Başlangıcından Günümüze”, s.137.

³⁰ Meltem Önder, “1960 Darbesi Sürecinde *Akis Dergisi*”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIV/28, 2014, s.287.

³¹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973, DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991, s.17-18.

Mükerrem Sarol ile ilgili konudaysa dergi yayın hayatına başladığından itibaren hemen hemen her sayıda bir haber çıktığı görülmektedir. İlk sayıda yer alan haberde Türk Sesi Gazetesi'nin de sahibi olan Sarol'un Menderes'in yakını olduğu belirtilmiş, Menderes'in kabineyi Sarol ile birlikte hazırlayacağı ve Sarol'un da kabinede yer alacağı ifade edilmiştir.³² Kabine kurulduktan sonra Sarol'un Devlet Bakanı olarak görev yaptığı bilinmektedir.

Hatta *Akis*'in altıncı sayısında Sarol'un "*Basın ve Turizm Davamız*" başlıklı bir makalesi de yayınlanmıştır. Dergi, Sarol'un ve farklı şahsiyetlerin makalelerinin yayınlanmasını çeşitlilik olarak ifade etmiş, fikir onların, biz aksettiriyoruz denilerek, kamuoyunu ilgilendiren konularda ilgili kişilerin görüşlerini nakletmek istemişlerdir.³³ Hatta ilerleyen dönemlerde Sarol'un *Akis*'te çıkan yazısı nedeniyle, *Akis*'in hükümete yakın bir dergi olduğu, Sarol'un *Akis*'in arkasında yer aldığı iddiaları gündeme gelmiş, *Akis*'te de Sarol'un dergide daha önce yazısı yayınlanan şahsiyetlerden bir farkı olmadığını ifade eden bir yazı yayınlanmıştır.³⁴

Sarol'un, siyasete atılması ve DP iktidara geldikten sonra *Türk Sesi Gazetesi*'nin sahibi olması ile Devlet Bakanlığı görevinin yanı sıra, basın işlerini düzenleyen ve denetleyen bir memur haline gelmesi, *Akis*'in ilerleyen sayılarında sıkça konuşulmaya başlanmıştır. Dönemin resmi ilânlarının dağıtımını ile kamu kuruluşlarının hangi gazete ve dergilere abone olacağına karar veren de Sarol olmuştur. *Akis* yaptığı yayınlarla gazete sahibi bir Bakanın bu işlerle ilgilenmesine prensip olarak karşı çıkmıştır.³⁵ Hatta *Akis*, Sarol'un istifasını istemiştir.

İstifasının istenmesinin sebebi ise birçok ilkokulun *Türk Sesi Gazetesi*'ne üye yapıldığı haberlerinin ortaya çıkmasıdır. O dönemin en büyük gazetesi olan *Hürriyet*'te, *Türk Sesi Gazetesi*'nin abone sayısının 35.000 olduğu yönünde bir haber çıkmış, o dönemde abone yapılabilecek ilkokul sayısının da aynı olduğu ifade edilmiştir. Hiçbir ülkede böyle bir usulün uygulanamayacağı ifade edilerek *Akis* hem Sarol'u hem de dönemin Milli Eğitim Bakanı'ni istifaya davet etmiştir.³⁶

Bir süre sonra Sarol, *Akis*'i ve Toker'i "*şeref ve itibarını kırıcı*" yayın yapmaktan dolayı mahkemeye vermiştir. Dava görülmüş ve Toker 9 ay 10 gün hapis ve 9.516,55 Lira para cezasına çarptırılmıştır.³⁷ Bu süreçle birlikte *Akis* "*ispat hakkı*" konusunda da gündem belirlemeye çalışmış ve DP'nin uygulamalarına yönelik, daha fazla muhalif bir ses haline dönüşmüştür.

Mehmet Ali Birand, 32. *Gün* programı için çekmiş olduğu "*Demirkırat*" belgeselini aynı zamanda kitaplaştırmıştır. Belgeselde Toker'in ünlü bir gazeteci ve aynı zamanda İnönü'nün damadı olması ile birlikte sahip olduğu *Akis*'in DP'lilerin şimşeklerini çektiğini ve derginin etkisini yazdığı bir yazıyla, siyasetin seyrini değiştirmesiyle bir kez daha kanıtladığını söylemiştir. Bu yazının başlığının da "*Kedi olmayınca fareler cirit atar*" olduğunu, kedinin Menderes, farelerin de DP Meclis Grubu için kullanıldığını belirtmiştir.³⁸

³² *Akis Dergisi*, 15.05.1954, s.5.

³³ *Akis Dergisi*, 19.06.1954.

³⁴ *Akis Dergisi*, 10.07.1954, s.3.

³⁵ *Akis Dergisi*, 23.10.1954, s.6.

³⁶ *Akis Dergisi*, 13.11.1954, s.8.

³⁷ *Akis Dergisi*, 16.04.1955, s.4.

³⁸ Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1991, s.121.

7 Mayıs 1955 tarihinde yayınlanan *Akis*'te söylenen bu ifade bir başlık olarak kullanılmamış, "*Nihayet kimıldayan gurup*" başlığı altında bir ifade olarak kullanılmıştır. O dönem Adnan Menderes yurtdışındayken, DP Meclis Grubu içinde demokratik gidişat şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. *Akis*'te de DP'li bir milletvekilinin "*kedi yok ya, fareler cirit atıyor... Hele bir gelsin, hepsi kaçacak delik ararlar*" dediği belirtilmiştir.³⁹

Derginin yayınlanmasından birkaç gün sonra, dönemin Yazı İşleri Müdürü Cüneyt Arcayürek, Başbakan'a hakaret suçundan tutuklanmıştır. İnönü, damadı Toker ile Arcayürek'i ziyaret etmiştir. Bu konuda asıl hedefin Arcayürek değil, Toker olduğu iddia edilmektedir. Demirkırat belgesinde Menderes'in Meclis'te "*Biz bu heyete sıçan dedirtmeyeceğiz... Eğer dersiniz, bunu yapan çok yüce bir şahsiyetin damadı dahi olsa kulağından tutar, sıçan deliğine tıklarlar*" dediği ifade edilmektedir.⁴⁰

Adnan Menderes 21 Mayıs 1955 tarihinde Meclis'te yaptığı konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır:⁴¹

Sevgili arkadaşlarım; muhalefet ve iktidarı temsil eden partilerin arasında elbette fikir ayrılıkları, politika ayrılıkları, görüş ayrılıkları olacaktır... Binaenaleyh aramızda rejim üzerinde, memleketin idaresinde hâkim olan esas temel üzerinde kavgalarımız vardır... Yani, muhterem muhalefetin buradaki gurupunun Başkanı diyor ki: "bırakalım, bir başka usule gidelim, bir şiddet usulüne gidelim." Peki usulü bırakalım, fakat hangi şiddet usulüne gitmek istiyorlar? Bunu öğrenmek hepimizin hakkıdır. Muhterem arkadaşlar; artık bu lafları bırakalım., şiddetli nutuk çekmek, şiddetli tedbirler çekmek, bunların zamanı geçmiştir. Ne yapacak? Çıkacak meydana nutuk söyleyecek. İsteddiği kadar şiddetli olsun, fakat terbiye hududu içinde kalması lazımdır. Bu hududu geçtiği takdirde, adamı alır içeri korlar. Bu bir zatı âlikadirin damadı dahi olsa, kanunen bu farka itibar edilmez, kendisine lazım gelen cezayı verirler.

Bu söylemlerden Menderes'in doğrudan Demirkırat belgesinde anlaşılan ifadeyi kullanmadığı ortadadır. Kedi-fare konusuna ilerleyen söylemlerinde değinmiştir:⁴²

Bu memlekette tenkidin, fikir hürriyetinin hiçbir suretle tahdit edildiği vaki değildir. Fakat küfretmek, hakaret etmek yasaktır... Sevgili arkadaşlarım, kedi, fare hikayesi... Şimdi bu gen muharrir arkadaşımız, hikayesine eğer sabıkı tanzir etmek için yazmış olsaydı, bu teşbihleri maziye hatırlatmak için vermiş olsaydı, yerinde olurdu... Bendeniz huzurunuzda çıkıyorum. Siz buna, sizin iradelerinizi behemehâl yerine getirmek için bütün dikkatiyle çalışan bir mesul arkadaşımız gözüyle bakıyorsunuz, teveccüh ve itimat gösteriyorsunuz., siz benim sözlerime itimat ediyorsunuz, ben sizin sözlerinize itimat ediyorum. Bunda kedi ile fare münasebeti nerede? Bu ne demektir? Bu, sadece tehzil, sadece hakaret için kullanılıyor... Bunun yanında, sadece dedikodudan ibaret olan Menderes şunu dedi, bunu dedi, bu faredir, bu kedidir

³⁹ *Akis Dergisi*, 07.05.1955, s.4.

⁴⁰ Birand, Dünder ve Çaplı, *Demirkırat Bir*, s.121-122.

⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, "Bursa Mebusu Hulusi Köymen ve iki arkadaşının, Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarına 1 Teşrinisani 1955 gününe kadar ara verilmesi hakkında takriri", Devre 10, Cilt 7, İttima 1, 21.05.1955, s.611.

⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, "Bursa Mebusu", s.614-615.

diyerek, bu memleketin dertleri, davaları ve meseleleri böyle mi izah ve ifade edilir? ...Bana getirdiler, hakaret var dediler. Ben de imza ettim. Belki memleket için hayırlı olur... Seçim kanunu, matbuat hürriyeti, şu veya bu. İstediginizi yazarsınız. Fakat biz muhterem heyete sıçan dedirtmeyeceğiz. Eğer dersenez, o vakit sizi kedi gibi kulağınızdan tutarlar, sıçan deliğine tıkarlar.

Birand'a göre Menderes'in sinirlenmesinin nedeni yazılanların büyük oranda gerçek olmasıdır. Gerginliğin ana nedeni ise halk arasında yaygınlaşan bakanlar hakkındaki yolsuzluk söylemidir. DP içinde halk ile yakın ilişkiler kuran genç milletvekilleri tepkileri ölçebilmişler ve "ispat hakkı" konusunda Meclis'e bir önerge vermişlerdir. "İspat hakkı" konusu büyük bir siyasi konu haline gelmiş ve grubun hareketlenmesini sağlamıştır. Grup dokunulmazlıkların, yolsuzlukların üzerinde bir kalkan olmasının önüne geçilmesini istemiştir. Bu konunun asıl hedefi de yukarıda da detaylarıyla bahsettiğimiz Mükerrer Sarol'dur.⁴³

İktidara geldikten sonra DP'nin çıkarmış olduğu yasalar vasıtasıyla basın kuruluşları ve gazetecilere yönelik yaptırımlarını CHP Tokat Milletvekili Dr. Faruk Ayanoglu, Meclis'e bir soru önergesi vererek sormuştur. Sorusunda 1950-1958 yılları arasında haklarında adli takibat yapılan gazeteci, hüküm giyenler, para ve kapatma cezalarını öğrenmek istemiştir. Dönemin Adalet Vekili Esat Budakoğlu, Ayanoglu'nun sorusuna cevap vermiştir.⁴⁴

Tablo 1. 1950-1958 Yılları Arasında Basın Kuruluşları ve Gazetecilere Yönelik Yaptırımlar⁴⁵

Mahkûmiyet	Beraat	Sukut	Duruşmanın Tatili	Derdest	Tevkif Edilen	Kapatma	Ademitaqip Kararı Verilen	Toplam
811	1.210	214	13	46	4	9	17	2.324

Görüldüğü üzere 8 yıllık süre zarfında görülen davalarda 811 gazeteci için mahkûmiyet kararı verilirken, 1.210 gazeteci ise beraat etmiştir. Burada dikkat çeken 9 kapatma kararıdır. Bu 9 kapatma kararının 4'ünün Akis için verildiği görülmektedir. Sahibi ve mesul müdür olarak Metin Toker, Yazı İşleri Müdürleri Yusuf Ziya Ademhan, Tarık Halulu ve Cüneyt Arcayürek'in ayrı ayrı toplamda 21 kez yargılandıkları, Toker'in toplamda 2 sene, 5 ay, 3 gün hapis, 23.924,50 Lira para cezası aldığı; Ademhan'ın toplamda 6 sene hapis, 24.333,30 Lira para cezası aldığı; Halulu'nun ise 1 sene 4 ay hapis ve 4.000 Lira para cezası aldığı ortaya çıkmaktadır. Akis ayrıca toplamda 6 ay kapatma cezası da almıştır.⁴⁶

Bu tarihlerde aynı zamanda DP Grubu içerisinde bulunan ılımlılar, Basın Kanunu üzerinde değişiklikler yapılmasını istemiş, "yalan ve heyecan uyandırıcı" haberlerin yayınlanmasını önleyici tedbirler, hapis cezalarının hafifletilip para cezalarının artırılması ile ispat hakkının kabul edilmesine yönelik çalışmalar yapılması için adımlar atmışlardır. DP 15 kişilik "tedbirleri tespit komisyonu" kurmuştur.⁴⁷

⁴³ Birand, Dündar ve Çaplı, *Demirkırat Bir*, s.122.

⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, "Tokat Mebusu Faruk Ayanoglu'nun, 1950 Senesinden Sonra Haklarında Adli Takibat Yapılan Basın Mensuplarına Dair Sualine Adliye Vekili Esat Budakoğlu'nun Tahriri Cevabı", Devre 11, Cilt 5, İçtima 2, 26.11.1958, s.447.

⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, "Tokat Mebusu", s.451.

⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, "Tokat Mebusu", s.452-752.

⁴⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 11.12.1958, s.1.

Toker, 811 gazetecinin DP iktidarı süresince mahkûm edilmesi ve “*tedbirler komisyonu*” ile ilgili bazı noktalara dikkat çekmiştir. DP’nin o dönem bu komisyon vasıtasıyla basın suçlarının daha da ağırlaştırılması hedefinde olduğunu belirtmiş, 6 Aralık 1958 tarihinde kendilerini ileride felakete götürecekt bazı kararların alındığını, kurulacak komisyonun basının hakkından gelecek kararları ve önlemlerin alınmasını sağlamaya çalıştığını ve bu komisyonun ileride oluşturdukları tahkikat komisyonunun çekirdeğini oluşturduğunu ifade etmiştir. Komisyonun içerisinde ılımlı üyelerin bulunduğunu, ispat hakkının ve basın affını getirilmesini savunanların olduğunu, ancak özellikle Menderes’in bu tekliflerin konuşulmasına bile tahammülünün olmadığını, teklifleri getirenleri azarladığını belirtmiştir. Nitekim Adalet Bakanı hükümetin bir basın affı düşünmediğini belirtmesiyle, basına yönelik normalleşme adımlarının ve tartışmaların havada kaldığı anlaşıldığını ifade etmiştir.⁴⁸

Akis’in yayınlarını inceleyenler görecektir ki gündem belirleyebilmek adına sert muhalif duruşu ve yayın politikası 1955 yılından 27 Mayıs 1960 darbesine kadar gündem güne artmıştır. Her ne kadar derginin aldığı kapatma cezaları ve genel yayın yönetmenlerinin tutuklanmasında anti demokratik uygulamalar olsa da verilmiş olan bazı cezaların hakaret ve alay içeren yayınlardan kaynaklandığı da tartışmasız bir gerçektir. Elbette basının denetleyen bir mekanizma olduğu düşünüldüğünde eleştirel haber yapması doğaldır, ancak sansasyonel habercilik yaparken muhalif tutumunun yapısı CHP yanlısı bir politikaya ve CHP’nin iktidara gelmesi için çabalayan bir dergi konumuna gelmesine neden olmuştur ki bu durum 1960 yılındaki yayınlanan sayılardan da anlaşılabilir.

Akis Dergisi’ nin 27 Mayıs Sürecindeki Yayın Politikası

Derginin yayın ve gündem belirleme politikası ve dilinin kamuoyunun dikkatini çektiği anlaşılmaktadır. Dergi haftalık çıkması nedeniyle, okuyucuların günlük gazetelerde görmedikleri içerikleri görmelerini sağlamış, alaycı ve sansasyonel bir dil ile de konular ilgi çekici hale getirilmeye çalışılmıştır.

Akis’in 1960 yılındaki yayın politikasına bakıldığında, 6 Ocak 1960 tarihli ilk sayı yeni bir seçim dönemine girildiğini ve liderlerin il gezilerine başladığını ve bu gezilerde yaşanan olayların ne olduğunun kamuoyuna göstermesi ile başlamaktadır. Bu dönemde Dergi, muhalefetinin dozunu artırmış, söylemleri keskinleşmiş, genellikle DP’ye yönelik haber ve yorumlarda alaycı bir tutum takınmıştır. Ancak 1960 yılının bu ilk sayısında en önemli konu DP’nin kurucularından Fuad Köprülü’nün, Kurtul Altuğ’a verdiği “*Ne Umdum Ne Buldum!*” başlıklı mülakatıdır.

Köprülü DP’nin 1954 seçimlerine kadar, muhalefetteyken vadettiği her şeye sadık kaldığını, 1954 seçimlerinde büyük bir başarı kazandıktan sonra 1957 seçimlerine doğru vaatlerinden ve programından uzaklaşmaya başladığını, gerçekleştirilen kanunlarla antidemokratik hükümlerin ortaya çıktığını ifade etmiştir. Köprülü, bu sebeple hükümetten ayrıldığını, “*memlekette esen havanın 1950 arifesinde esen havanın eşi olduğunu görmemek için kör olmak lazımdır. Millet, belki o zamandan da şuurlu bir şekilde Hürriyet ve Demokrasinin aleyhtarı olduklarını ilân etmiş kimse-leri başından uzaklaştırmanın kat’i kararı içindedir.*” diyerek bir durum tespiti

⁴⁸ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973, Demokrasiden Darbeye 1957-1960*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991, s.194-198.

bulduğunu ifade etmiştir.⁴⁹

Görüldüğü üzere 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti’nin parti programından ve vaatlerinden uzaklaşması ile antidemokratik uygulamalar gerçekleştirdiğine yönelik haberlerin yapılmaya başlandığı görülmekte ve bu sebeplerle bir iktidar değişikliğine yönelik gündem belirlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla *Akis*’in de bu yönde yayınlarını yoğunlaştırmaya başladığı da görülmektedir.

1960 yılının ilk haftaları Menderes ve İnönü’nün seçim gezileri ile başlamış, yaptıkları nutuklar konuşulmaya ve irdelenmeye çalışılmıştır. İlk haftalarda Menderes Adana’ya, İnönü ise Bursa’ya gitmiştir. *Akis* bu gezileri ve konuşmaları irdemiş, CHP ve İnönü olumlu bir şekilde ön plana çıkarılırken, DP ve Menderes yönünde olumsuz ve alaycı ifadeler kullanılmıştır. Kullanılan fotoğrafların altındaki yazı dilinden dahi bu durum anlaşılabilir. Kullandığı fotoğrafların altındaki yazı dilinden dahi bu durum anlaşılabilir.

1960 yılındaki yayınlanan dergilerde İnönü’nün fotoğrafları altındaki ifadelerde, İnönü ve CHP olumlu şekilde gösterilmiş, yapılan seçim gezilerinde İnönü’nün çok çalıştığı, yorulmadığı, yaşına rağmen çelik gibi sağlam olduğu, milletin arkasında olduğu, gezilerinde yaptığı konuşmalarla iktidarın uykularını kaçırdığı şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Hatta bazı fotoğrafların altında DP’nin partizanca kullandığı radyodaki ifadelerle göndermeler yapıldığı, “*işte radyo gazetesinin 4 bin!*” ifadesiyle, radyoda yapılan yayınların yanlı olduğuna yönelik bir kanıt gösterme refleksinin oluştuğu görülmektedir.

Menderes’in fotoğraflarının altındaki ifadelerle baktığımızda ise daha önce de belirtildiği gibi Menderes’in radyoyu partizanca kullandığına ilişkin ifadelerin *Akis*’te “*insanın radyosu olunca*” şeklinde ima edildiği anlaşılmaktadır. Menderes’in yüksek rütbeli subaylarla çekilmiş bir fotoğrafının altına “*gösteri fotoğrafı*” ifadesi kullanılmıştır. Menderes’in seçim sürecinde yaptığı gezilerin nafile olduğu, halk tarafından tasvip edilmediği, seçmenin yönünün CHP’ye döndüğü, çeşitli ifadelerle anlatılmaya ve gündem belirlemeye çalışıldığı da görülmektedir.

Elbette bu fotoğraf altı ifadelerdeki tarafgirlik belirli sayılarda derginin kapaklarına da yansımıştır. Bunun en belirgin örneklerinden birisi 287. sayıda görülmektedir. Bu sayının kapağındaki resmin ön planında CHP’nin altı oklu ambleminin olduğu bayrağın dalgalandığı, arka planında ise alkışlayan, kucaklayan, yüzleri gülen kalabalık vatandaş topluluğu gösterilmiş ve “*CHP İktidar Yolunda*” ifadesi kullanılmıştır.⁵⁰

Aynı sayıda, daha önceden İstanbul Emniyet Müdür Yardımcılığı görevinde de bulunan ve CHP’ye katılan Orhan Eyüboğlu’nun “*Niçin 1960’ta Halk Partisi’ne Girilir?*” başlıklı mülakatına yer verilmiştir. Eyüboğlu 1950 yılından önce yöneticilerin iktidar partisinden ziyade muhalefet partisinden çekindiklerini, görevlerini de tarafsızlıkla yaptıklarını, ancak idarecilerin şu anda bu şekilde davranmadıklarını belirtmiştir. Hem CHP hem de DP döneminde memur olarak görev yaptığını, 1960’a gelinen süreçte ise DP’nin yapmış olduğu çalışmaların sonucunda memleketin selameti, vatandaşın emniyeti, hürriyet ve demokrasi olgularının geleceği ve hukuk düzeninin korunması için CHP’ye katıldığını beyan etmiştir.⁵¹

⁴⁹ *Akis Dergisi*, “Ne Umdum Ne Buldum!”, 06.01.1960, s.10-11.

⁵⁰ *Akis Dergisi*, 27.01.1960.

⁵¹ *Akis Dergisi*, “Niçin 1960’ta Halk Partisi’ne Girilir?”, 27.01.1960, s.10-11.

Bir başka CHP'nin lehine gündem belirleme çabası 293. sayının kapağında ve 294. sayının iç kapağında cereyan etmiştir. Bu kapaklarda Türkiye haritası üzerinde iller, günümüzde olduğu gibi, kazanacak partinin amblemi konularak gösterilmiştir. O dönem 67 il bulunmakta ve Akis'in yayınlamış olduğu haritada bu illerin 34'ünde CHP, 15'inde DP önde görünürken 17 ilin ortada olduğu gösterilmiştir. Sadece Kırşehir'de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin (CMKP) önde olduğu belirtilmiştir.⁵²

Bu belirlemenin günümüzdeki modern seçim anketleri vasıtasıyla yapılmadığı açıktır. Akis bu haritayı, masa başı çalışmaları ve illerde gerçekleştirdikleri tetkikler vasıtasıyla gerçekleştirdiğini iddia etmiştir. Elde ettikleri sonuçları sentezlediklerini, daha önceki seçimlerdeki rakamlar, illerdeki seçmenlerin vaziyetleri, fikir ve düşüncelerinin karşılaştırılması ile bu haritanın ortaya çıkarıldığı ifade edilmiştir. Akis'in bu noktada 1960 yılı itibarıyla bir erken seçim havasını estirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Akis'e göre genel olarak bakıldığında şartlar DP'nin aleyhine gelişmiş, iktisadi zorluklar had safhaya ulaşmış, bu nedenle seçimlerin her geçen gün yapılmamasının DP'nin handikaplarını artıracığı söylenmiştir. Ancak bu durumun da CHP lehine bir gündem belirleme çabası olduğu aşıkardır.

Zaten İnönü de DP iktidarını zararlı ve tehlikeli olarak nitelendirmiş, iktidardan kurtulmanın yollarından biri olarak da iktisadi sıkıntıların vatandaşların gözünü açacağını, yoklukların, pahalılığın, geçim sıkıntısının siyasi iktidarla ilgili olduğunu vatandaşın bildiğini, özellikle ekonomik sıkıntılar giderilirse, seçimlerde kitlelerin desteğinin kolay kazanılmayacağından da emindir.⁵³ Toker bu durumu bildiğinden, dergisindeki bu erken seçim rüzgarının nedeni de anlaşılabilir. Ancak maalesef erken seçim değil 27 Mayıs darbesi gerçekleşmiştir.

27 Mayıs 1960 darbesinin bildirisi bilindiği üzere, Albay Alparslan Türkeş tarafından okunmuştur. Türkeş darbenin gerçekleşmesinden önce İnönü'nün durumdan haberdar olduğunu, Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) içindeki birçok kişinin devamlı İnönü'nün evine giderek kendisiyle görüştüğünü bildiğini ifade etmiştir. Toker de bir askeri tertibin yapıldığını İsmet İnönü'nün bildiğini ancak kesinlikle içinde yer almadığını belirtmiştir.⁵⁴ Toker'in de İnönü'nün yanında olmasından dolayı bu süreci bildiği anlaşılabilir. Dolayısıyla bu durumu yayın politikasına da yansıttığı görülmektedir.

Aynı zamanda Türkeş, 27 Mayıs darbesinden sonra, İnönü'nün iktidarı bir an evvel ele geçirmeye çalıştığını, sözcülüğünü yapan Akis'in de her şeyi karıştırarak, kendisi ve arkadaşlarını hedef aldığını, dergide çıkarlar uğruna insan haysiyetini ve şerefini hiçe sayan iftiralar sıraladıklarını ifade etmiştir.⁵⁵

28 Mayıs tarihinde İnönü'nün evi genç Harbiyeliler tarafından kordon altına alınmış, dönemin Yazı İşleri Müdürü Kurtul Altuğ kordonu yarmak için Harbiyelilere, üzerinde *Akis Dergisi* yazan basın kartını gösterdiğinde kolayca geçtiğini beyan et-

⁵² *Akis Dergisi*, 09.03.1960; *Akis Dergisi*, 16.03.1960.

⁵³ Toker, *Demokrasiden Darbeye*, s.145.

⁵⁴ Birand, Dündar ve Çaplı, *Demirkırat Bir*, s.161-162.

⁵⁵ Alparslan Türkeş, *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, İstanbul: Hamle Basın-Yayın, Tarihsiz, s.34-35.; Muammer Taylak, *27 Mayıs ve Türkeş*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1977, s.41.

miştir. Bunun sebebi olarak da Akis'i darbe öncesinde ve sonrasında askerlerin dikkatle izlemelerinden kaynaklandığını ifade etmiştir.⁵⁶ Hali hazırda 27 Mayıs darbesini gerçekleştiren kadronun içerisinde yer alan Orhan Erkanlı'nın da darbe sonrasında "Biz ihtilali, Akis Dergisi'ni okuyarak yaptık" dediği ifade edilmektedir. O dönem Akis, İnönü'nün fikir ve eğilimlerini yansıtan bir dergi olarak kabul edildiği de belirtilmektedir.⁵⁷

MBK'nin muhalif kanadı olan, ilerleyen dönemlerde Komiteden ihraç edilip farklı ülkelere hükümet müşaviri olarak gönderilen ve "on dörtler" olarak adlandırılan grubun içerisinde yer alan Rifat Baykal'ın ifadelerine gazeteci Tekin Erer *Yassıada ve Sonrası* isimli kitabında yer vermiştir. Baykal asla diktacı olmadıklarını, keyfi idareye düşman olduklarını, iktidarın CHP'ye kayıtsız şartsız devredilmesine muhalefet ettiklerini söylemiş, bu hususlara rağmen demokrasi düşmanı olarak dışarıya gönderildiklerini, bu zaman zarfında Toker'in geriye kalan 23 MBK üyesi için teker teker altın heykel dikilmesini tavsiye ettiğini, çünkü onların CHP'nin eline düştüğünü ifade etmiştir.⁵⁸

27 Nisan 1960 tarihinde 300. sayısını yayınlayan Akis'in, DP hükümeti tarafından kurulan Tahkikat Komisyonu'nun tahkikat encümenlerine verdiği yetki vasıtasıyla 1 ay süreyle yayını durdurulmuştur. 301. sayısı 27 Mayıs darbesinden 3 gün sonra yayınlanmış ve kapağında yine Menderes'e yer verilmiştir. Ancak bu kez Menderes'in fotoğrafının üzerine çarpı işareti konulmuş, "Sabık Başbakan" ve "eden bulur" ifadeleri kullanılmıştır.

5 Haziran 1960 tarihli sayıya baktığımızda darbeyi gerçekleştiren Cemal Gürsel'in fotoğrafı konulmuş ve "milli kahraman" ifadesi kullanılmıştır.⁵⁹ 20 Temmuz tarihli sayıda ise Celal Bayar'ın fotoğrafı arkasında "darağacı" çizilmiş, "cürüm ve ceza" ile "kaybeden kumarbaz" ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir.⁶⁰ 7 Eylül tarihli sayıda, üzerinde DP yazan bir tabela olan kapıya vurulmuş asma kilit çizilmiş, "bir partinin sonu" ifadesi yazılmıştır.⁶¹ 17 Ekim tarihli sayının kapağında yine Menderes'e yer verilmiş, "hesap saati" ve "düşüklerin başı" ifadeleri kullanılmıştır.⁶² 21 Ekim sayısında Bayar ve Menderes'in sanık kürsüsündeki fotoğrafları yan yana konularak, "yerlerini buldular" ve "suçlular" ifadeleri kullanılarak yayınlanmıştır.⁶³ 24 Ekim tarihli sayının kapağında Bayar, Menderes ve Koraltan'ın fotoğrafları kullanılarak "sanık ayağa kalk" ve "cinayet şebekesi" ifadeleri görülmektedir.⁶⁴

Mehmet Arif Demirer'e göre Yassıada'da bir Yüksek Adalet Divanı bir de mahkeme kararlarını etkileyen, mahkemeyi yönlendiren ve kararlarını önceden ilan eden Akis bulunmaktadır. DP 29 Eylül 1960 tarihinde mahkeme kararıyla kapatılırken, Akis bunu 7 Eylül tarihinde açıklamıştır. Duruşmalar 14 Ekim tarihinde başlamış, Dergi 21 Ekim tarihinde "suçlular" kararını vermiş, 24 Ekim tarihindeyse "cinayet şebekesi" diyerek suçu açıklamıştır.⁶⁵

⁵⁶ Kurtul Altuğ, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, İstanbul: Koza Yayınları, 1976, s.18.

⁵⁷ Cüneyt Arcayürek, *Bir İktidar Bir İhtilal 1955-1960*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1984, s.128.

⁵⁸ Tekin Erer, *Yassıada ve Sonrası*, İstanbul: Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, s.63.

⁵⁹ *Akis Dergisi*, 05.06.1960.

⁶⁰ *Akis Dergisi*, 20.07.1960.

⁶¹ *Akis Dergisi*, 07.09.1960.

⁶² *Akis Dergisi*, 17.10.1960.

⁶³ *Akis Dergisi*, 21.10.1960.

⁶⁴ *Akis Dergisi*, 24.10.1960.

⁶⁵ Mehmet Arif Demirer, *27 Mayıs Masallar ve Gerçekler*, İstanbul: Toplumsal Yayıncılık, 2012, s.537-538.

Ayrıca 26 Haziran 1961 tarihli *Akis*'te yayınlanan Toker'in "İdam Kararı Verilirse..."⁶⁶ başlıklı yazısında sanıkların idam cezasına çarptırılması gerektiğini, bu durumun huzursuzluk yaratmayacağını, eğer asılmazlarsa DP'lilerin çalımlarından geçilmeyeceğini ifade etmiştir.⁶⁷ Mahkeme kararını 15 Eylül 1961 tarihinde açıklamış, Bayar ve Menderes'in aralarında bulunduğu 14 kişiye idam cezaları verilmiştir. Görüldüğü üzere burada da karar duruşmasından önce Metin Toker'in dergisi aracılığıyla mahkemeyi önceden etkilemeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Nihayetinde 27 Mayıs'ın gerçekleşmesinde birçok neden vardır. Bu nedenlerden biri de *Akis*'in yayınlarıdır. Mükerrerrem Sarol da *Akis*'in 27 Mayıs'ta rolü olduğunu beyan etmiştir. Çünkü Yassıada Davalarında *Akis*'in yaptığı yayınların kendilerine soru olarak sorulduğunu ve suç delili olarak gösterildiğini söylemiştir. *Akis*, Demokrat Partililere karşı açılmış olan bir düşmanlık cephesinin sözcüsü olmuştur. Bunda da Toker'in ve dergisi *Akis*'in DP iktidarı döneminde aldığı hapis ve kapatma cezalarının etkisi de bulunmaktadır.⁶⁸ Aynı zamanda Gazeteci Cevat Fehmi Başkut'a göre darbeciler gıdalarını *Akis Dergisi*'nden almışlardır.⁶⁹

Akis, 1954 yılında başladığı yayın hayatını, ekonomik zorluklar ve basın endüstrisindeki gelişmelere, ekonomik nedenlerle ayak uyduramayacak olması nedeniyle 31 Aralık 1967 tarihinde son sayısını yayınlayarak noktalamıştır.

Sonuç

Türkiye'de Batılı tarzda ilk haber dergisi olan *Akis*, tarafsız ve bağımsız yayıncılık anlayışı ile yayın hayatına başlamıştır. Özellikle iç ve dış siyasette olan olaylar, bütün detaylarıyla kamuoyuna aktarılmaya çalışılmış, olayların sunuluş biçimi, anlatılar ve kullanılan dil de okuyucuların ilgisini çekecek türdedir. Çünkü günlük gazetelerde sadece haberin ana nüanslarından bahsedilirken, *Akis*'te aynı haberin iç yüzü ve arka planındaki hikayeler dahi anlatılmıştır.

DP ve Menderes'in iktidara gelmeden önceki vaatleri, programları ile demokratikleşme yönündeki faaliyetlerinin ilerleyen süreçte gerçekleşmediği, iktidar ve Menderes'in otoriter bir yönetim anlayışına büründüğü görülmektedir.

Eleştirilere tahammülü olmayan iktidar, basına yönelik çıkardıkları yasalarla eleştirel yayın yapan basın kuruluşlarına baskı kurmaya başlamış, taraftarlık yapan, olumsuzlukları es geçen, öven yazılar yazan basın kuruluşlarını da maddi anlamda taltif etmiştir.

1954 yılında yayın hayatına başlayan *Akis*'in sahibi Toker'in söylemiyle, objektif yayın anlayışından bir anda "demokrasi kavgası" içinde kendilerini bularak muhalif bir tavır takınmaya başladıklarını belirtmiştir. Ancak bu dönemden sonra *Akis* gündem belirlemek için yanlı ve alaycı bir yayın politikası ile DP iktidarını hedef alan yayınlar yapmıştır.

1960 yılında ise *Akis* erken seçim söylemlerini yaymaya çalışmış, iktidar değişikliğinin kaçınılmaz olduğunu söylemeye başlamış, CHP ve İnönü'yü destekleyen bilinçli yayınlar yapılmıştır. Menderes ve İnönü için kullandıkları söylemlerden de bu durum anlaşılabilir. Bunun sebebi de olası bir iktisadi ve demokratik

⁶⁶ *Akis Dergisi*, "İdam Kararı Verilirse...", 26.06.1961, s.5.

⁶⁷ Demirel, 27 Mayıs, s.252.

⁶⁸ Altuğ, 27 Mayıs'tan, s.43-45.

⁶⁹ Cüneyt Arcaayürek, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, 2. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985, s.198.

iyileştirmelerin DP tarafından gerçekleştirilmesi durumunda CHP'nin yapılacak seçimlerde başarısız olma ihtimalidir.

27 Mayıs öncesinde ve sonrasında Toker ve arkadaşları, ordunun Dergiyi takip ettiklerini bilmektedirler. 27 Mayıs sonrasında yaptığı yayınlarla da DP'ye yönelik olumsuz ifadelerin dozu artmış, Yassıada'da gerçekleştirilen duruşmaları etkileyecek türde yayınlar yaparak, DP'lilerin tekrar siyaset sahnesine dönmesini engellemek istemişler ve idarecilerin idam cezasına çarptırılmasını isteyecek kadar ileri gidebilmişlerdir. Bu tutum darbe sonrasındaki yıllarda da farklı olaylarla kendini göstermiştir.⁷⁰ Yine *Akis* gündem belirlemeye devam etmeye çalışmış, mahkemeler ya da kurumlar etkilenmeye çalışılmıştır.

Görüldüğü üzere *Akis Dergisi* çıktığı dönemde Türk basın tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olmuş, yaptığı yayınlar ses getirmiş, kamuoyu yaratmış, CHP lehine ve DP aleyhine gündem belirlemiştir.

Kaynakça

6334 Sayılı Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun, 1954.

Akis Dergisi. “Kendi Aramızda”, Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 15.05.1954.

Akis Dergisi. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 22.05.1954.

Akis Dergisi. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 19.06.1954.

Akis Dergisi. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 10.07.1954.

Akis Dergisi. Ankara: Desen Matbaası, 23.10.1954.

Akis Dergisi. Ankara: Desen Matbaası, 13.11.1954.

Akis Dergisi. Ankara: Yeni Matbaa, 16.04.1955.

Akis Dergisi. Ankara: Yeni Matbaa, 07.05.1955.

Akis Dergisi. “Ne Umdum Ne Buldum!”, Ankara: Rüzgârlı Matbaa, 06.01.1960.

Akis Dergisi. “Niçin 1960'ta Halk Partisi'ne Girilir?”, Ankara: Rüzgârlı Matbaa, 27.01.1960.

Akis Dergisi. Ankara: Rüzgârlı Matbaa, 09.03.1960.

Akis Dergisi. Ankara: Rüzgârlı Matbaa, 16.03.1960.

Akis Dergisi. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık, 05.06.1960.

Akis Dergisi. Ankara: Güneş Matbaacılık, 20.07.1960.

Akis Dergisi. Ankara: Güneş Matbaacılık, 07.09.1960.

Akis Dergisi. Ankara: Güneş Matbaacılık, 17.10.1960.

Akis Dergisi. Ankara: Güneş Matbaacılık, 21.10.1960.

Akis Dergisi. Ankara: Güneş Matbaacılık, 24.10.1960.

Akis Dergisi. “İdam Kararı Verilirse...”, Ankara: Hürriyet Matbaası, 26.05.1961.

Akis Dergisi. “Akis'in Hikayesi”, Ankara: Hürriyet Matbaası, 31.12.1967.

Akşin, Sina. “Siyasal Tarih 1950-1960”. *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980*. Cilt 1. Der., Sina Akşin. İstanbul: Kelebek Matbaacılık, 2007.

Alemdar, Korkmaz ve Ruhdan Uzun. *Herkes İçin Gazetecilik*. Ankara: Tanyeri Kitap Yayıncılık, 2013.

Altuğ, Kurtul. *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*. İstanbul: Koza Yayınları, 1976.

⁷⁰ Bakanız Talat Aydemir, *Hatıratım*, 3. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

- Arcayürek, Cüneyt. *Bir İktidar Bir İhtilal 1955-1960*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1984.
- Arcayürek, Cüneyt. *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*. 2. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985.
- Atılgan, Gökhan. "Tarımsal Kapitalizmin Sancağı Altında". *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*. 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Aydemir, Talat. *Hatıratım*. 3. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Basın Kanunu. Resmî Gazete, Sayı: 7564, 24.07.1950.
- Birand, Mehmet Ali, Can Dünder ve Bülent Çaplı. *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1991.
- Cumhuriyet Gazetesi. "Tedbirleri Tespit Komisyonu Dün Çalışmalarına Başladı". 11.12.1958.
- Demirer, Mehmet Arif. *27 Mayıs Masallar ve Gerçekler*. İstanbul: Toplumsal Yayıncılık, 2012.
- Erer, Tekin. *Yassıada ve Sonrası*. İstanbul: Rek-Tur Kitap Servisi, 1965.
- Kabacalı, Alpay. *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990.
- Korkud, Refik. *Millî Mücadele, Cumhuriyet, İnönü, Matbuat*. Türkiye Fikir Ajansı, 1959.
- McCombs, Maxwell E., Donald L. Shaw. "The Agenda Setting Function of Mass Media". *The Public Opinion Quarterly*. 36/2, 1972.
- McCombs, Maxwell E. "The Agenda-Setting Approach". *Handbook of Political Communication*, Ed., Dan D. Nimmo ve Keith R. Sanders. London: Sage Publications, 1981.
- McQuail, Denis, Sven Windahl. *İletişim Modelleri*. Çev: Konca Yumlu. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2010.
- Önder, Meltem. "1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. XIV/28, 2014.
- Özcan, Muhsin. "Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Haftalık Haber Dergiciliğinin Gelişim Evreleri (Akis Dergisi Örneği)". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996.
- Şahhüseyinoğlu, H. Nedim. *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*. Ankara: Paragraf Yayınevi, 2005, s. 95.
- Takeshita, Toshio. "Exploring the Media's Roles in Defining Reality: From Issue-Agenda Setting to Attribute-Agenda Setting". *Communication and Democracy*. Ed., M. McCombs, D. L. Shaw, D. Weaver. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1997.
- Taylak, Muammer. *27 Mayıs ve Türkeş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1977.
- TBMM Zabıt Ceridesi. "Bursa Mebusu Hulusi Köymen ve iki arkadaşının, Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarına 1 Teşrinisani 1955 gününe kadar ara verilmesi hakkında takriri". Devre 10, Cilt 7, İçtima 1, 21.05.1955.
- TBMM Zabıt Ceridesi. "Tokat Mebusu Faruk Ayanoğlu'nun, 1950 Senesinden Sonra Haklarında Adli Takibat Yapılan Basın Mensuplarına Dair Sualine Adliye Vekili Esat Budakoğlu'nun Tahriri Cevabı". Devre: 11, Cilt 5, İçtima 2, 26.11.1958.
- TBMM Zabıt Ceridesi. "Tahkikat Komisyonu Kurulması Talebi Üzerine CHP

- Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Konuşması". Devre: 11, Cilt: 13, İçtima: 8, 18.04.1960.
- TBMM Zabıt Ceridesi. "Ankara Mebusu Avni Doğan ve 54 Arkadaşının, Basın Mevzuunda Meclis Tahkikatı Açılmasına Dair Tavrı". Devre: 11, Cilt: 11, İçtima: 3, 16.11.1960.
- Toker, Metin. *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, DP Yokuş Aşağı 1954-1957*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.
- Toker, Metin. *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: Demokrasiden Darbeye 1957-1960*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.
- Topuz, Hıfzı. *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.
- Türkeş, Alparslan. *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*. İstanbul: Hamle Basın-Yayın, Tarihsiz.
- Yalman, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim*. Cilt 2. İstanbul: Pera Turizm Ticaret A. Ş., 1997.
- Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Çev., Yasemin Saner Gönen. 19. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.